

Giechelen met goochelaars

Het leven zoals het was: amusement tijdens de Tweede Wereldoorlog

In het kader van het project *Soldatenlaarzen en kauwgom* vertelden verschillende getuigen dat de ontspanningsmogelijkheden vaak beperkt bleven tot enkele cursussen voordracht, notenleer, volksdans en -zang, het lidmaatschap van een toneelvereniging, occasioneel een filmvoorstelling of -indien men oud genoeg was- een pintje in het stamcafé. Uit archiefonderzoek blijkt dat ook Winterhulp, voor een groter doel - fondsenwerving- wat amusement in donkere dagen naar ieder dorp bracht...

Winterhulp

Op 29 oktober 1940 wordt een nieuwe hulporganisatie opgericht, om op nationaal plan te beantwoorden aan de grootste noden die door de oorlog waren ontstaan¹. Bedoeling is om alle inspanningen van de talrijke werken van liefdadigheid te coördineren en het hoofd te bieden aan de uitdagingen van die periode. De organisatie wordt geleid door een Centraal Uitvoerend Comité, dat samen met de provinciale en lokale comités het bestuur in handen houdt. Negen Departementen beheren elk één aspect van de werking: Financiën, Bevoorrading, Bedeling, Kleding, Geneeskunde en hygiëne, Inspectie en controle, Sociale werken, Speciale zendingen en Propaganda.

Het Staatsblad beschrijft de opdracht van Winterhulp zo: *“het inzamelen van steun van aller aard en verdeling daarvan, in het teken van onderling hulpbetoon aan alle Belgen en in het bijzonder **morele** en **materiële bijstand** verlenen aan de armen en misdeelde, te einde verbetering te brengen in hun lot”*². Door de verstrekte hulp wordt de impact van de oorlog en de bezetting dan ook enigszins beperkt. Volgens eigen cijfers worden ongeveer 1.500.000 Belgen ondersteund en bestaan er in 1941 maar liefst 176 broodbedelingen, 657 schoolsoep bedelingen, 584 volkssoep bedelingen en 995 melkbedelingen.

De hoofdsponsor van deze activiteiten is de Koloniale Loterij, voorloper van de huidige Nationale Loterij. Bij de oprichting wordt het alleenrecht op het organiseren van loterijen verworven, waardoor het inzamelen van fondsen eenvoudiger wordt. De stortingen uit de schatkist, naast de talrijke giften en opbrengsten van collectes, zorgen voor het merendeel van de inkomsten. Het is voornamelijk met het oog op het spekken van de kas, dat de plaatselijke comités verschillende dag- of avondvullende programma's, met het nodige amusement, organiseren.

Fancy fairs

Dankzij een aantal besluiten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid heeft Winterhulp³, ondanks een algemeen verbod, het recht om collecten te houden bij bioscoopvoorstellingen, feesten, concerten en *alle gemakkelikheden van welken aard ook*⁴. Om zich de nodige inkomsten te verschaffen, richten verschillende comités dan ook feesten, toneel- en kunstvoorstellingen en fancy fairs⁵ in⁶. Voor dergelijke feestelijkheden is een speciale toelating vereist, die bij de bevoegde Duitse overheid, wordt aangevraagd. Zo antwoordde de Feldkommandatur in Hasselt op de aanvraag voor een goochelavond in Neerpelt:

*“Gegen die Abhaltung von einem Zauberabend in Neerpelt...bestehen seitens der Propaganda-Nebenstelle Hasselt keine bedenken”*⁷

Soldatenlaarzen en kauwgom

Voor uw fantasie met u aan de haal gaat, dergelijke voorstellingen zijn geenszins grote spektakels of massa-evenementen. Bovendien worden de voorstellingen en feesten, uit sympathie met de soms troosteloze toestand, bewust klein gehouden⁸. Daarnaast is het voor de comités van belang om de 'juiste' act te kiezen, diegene die voor weinig geld veel volk (en inkomsten) kan genereren. Dat niet ieder feest even succesvol is, blijkt uit volgende onderrichting van het Departement Propaganda⁹:

"De toneel, goochel, muziekfeesten en filmvertoningen enz. hebben op veel plaatsen succes. Op sommige plaatsen evenwel is de winstmarge zo onbeduidend, dat men achteraf spijt heeft het feest te hebben ingericht. Het ordewoord hiervoor is "Bezint eer ge begint". Een goede voorbereiding is de waarborg voor het welslagen van flink gelukt en winstgevend feest."

Bestaande toneelkringen bieden vaak - via correspondentie - hun diensten aan en brengen komedies, blijspelen, cabaret of zelfs marionettentheater. Zo wordt bijvoorbeeld door de Paulusmannen, van de toneelkring Sint-Huibrechts-Lille in november 1942 - in het kader van propaganda voor Winterhulp - een stuk opgevoerd, dat op grote belangstelling kon rekenen¹⁰. Reizend theater en impresario Adolf Van den Berghe reist eveneens in Vlaanderen rond met onder meer een revue, een transformatieklucht en het blijspel "Ik heb U lief". Het kunstmarionettegezelschap Willem Tell uit Antwerpen wordt in een recensie volop geprezen voor de door hen naar eigen zeggen "uren verschaft genot":

"Als ge nog maar in den greep van Willem Tell zit dan voelt ge u tot uw eigen verbazing dat ge een deeltje van uw persoonlijkheid hebt moeten afstaan. Die kerel trekt U mee met de zekerheid van den meesterschutter van Zwitserland onder wiens teken hij de poppen hanteert. Hier wordt ge onmiddellijk in het spel betrokken. Met een kwinkslag en een mop brengt hij het stel aan 't lachen en weet precies wanneer de mensen eens moeten uitblazen."

IK HEB U LIEF

Blijspel in drie bedrijven van Ramon Niewiarowics.
Ned. vertaling en bewerking A. R. Van den Berghe Jr.

VERTOLKING :

Eva DORNHOFF Mia Van den Berghe
Pery JACKSON Rudy Van den Berghe Jr

Regie : A. R. VAN DEN BERGHE Jr.
Assistente : VIA VAN DEN BERGHE.

Twee jonge mensen, zij een schattig Europeesch meisje,
hij een jolig overmoedig jong Amerikaan.

Een Schaking... 'n Boel Verwickelingen...
en een... Happy End !

dat brengt U „Ik heb U lief” gespeeld door slechts 2
personen, doch dat plezier geeft voor 20 !

POOS NA HET TWEDE BEDRIJF

IMPRESSARIO

A. R. Van den Berghe Jr
* * Internationaal Concert-buro sinds 1885

VAN SCHOONHOVEL
62 . . . ANTWERPEN
TELEFOON 381.38
TELEGRAM ADRES :
CONCERTART ANTW.

REIZEND - THEATER

ADOLF VAN DEN BERGHE

PROGRAMMA

BESTUURDER - EIGENAAR
A. R. VAN DEN BERGHE JR

Soldatenlaarzen en kauwgom

Ondanks het succes van deze avonden, stuiten de comités ook geregeld op moeilijkheden. Het verkrijgen van de noodzakelijke vergunningen is niet altijd even eenvoudig. Toelatingen voor het opvoeren van toneelstukken worden uiteindelijk beperkt tot uitvoeringen van gezelschappen die zijn aangesloten bij de 'Algemeene Toneelcentrale' en die dus door het regime zijn goedgekeurd. Daarnaast is de zoektocht naar geschikte locaties of het afsluiten van een overeenkomst met de plaatselijke middenstand geen sinecure. Zo schrijft de provinciale propagandaleider in een brief aan de voorzitter van het plaatselijk comité¹²:

"Ik heb de eer U de ontvangst te melden van uw schrijven van 13 dezer, betreffende de moeilijkheden die gij ondervindt in verband met het organiseren van een filmvertoning ten bate van Winterhulp in de zaal van den heer M. Janssen-Jaspers. Ik zond aan voornoemden bioscoopuitbater een schrijven om hem tot betere gevoelens te brengen, en zal u zohaast mogelijk den uitslag van mijn bemoeiingen mededelen."

Koning der goochelaars

Een bijzondere sector in de amusementsindustrie zijn de goochelaars. In de tijd dat de televisie nog niet in zwang is, spelprogramma's en videogames nog verre toekomstmuziek zijn, kijken mensen uit naar een circusvoorstelling, een toneelopvoering of een goochelact om een avond alle dagelijkse beslommeringen te vergeten. Als het equivalent van een spannende programma van vandaag of de grappigste stand-up comedian, beschikt een goochelaar over alle middelen om zijn publiek een fijne avond te bezorgen. In de propaganda-archieven van de plaatselijke comités is dan ook geregeld correspondentie betreffende goocheloptredens terug te vinden.

De onderlinge concurrentie is natuurlijk groot en in aantrekkelijke advertenties probeert iedere artiest, met de nodige overdreven beschrijvingen en een overvloed aan superlatieven, propaganda te voeren voor zijn eigen show. Men is tevens niet vies van enige zelfverheerlijking. Zo is Dr. Belmans de "koning der goochelaars", Theo Van Acker "één der sterkste virtuozen", meneer Wielockx "de meesterlijke magnetiseur" en is "niemand een behendiger goochelaar" dan Florimontso. Iedereen probeert zich van de gewone goochelvertoningen te onderscheiden met de meest veelbelovende en spectaculaire programmavoorstellen. Dr. Belmans vertelt¹³ en geeft zelfs een 'niet tevreden, geld terug' waarborg:

"Ik acht het nu onnoodig veel lof over mijn werk te schrijven, daar ik wel denk, dat mijn faam U reeds gekend is. De eerste twee delen zijn zoo samengesteld dat ze een ongelooflijk lachen verwekken en de Chinese Akt is een afwisseling van groote illusie's, onmogelijk op te sommen en welke alle gedachten te boven gaan. Ik beschik dan ook over ongeveer 300 kg reisgoed, om U een gedicht te laten vormen...Het is dan ook het grootste spektakel dat er op dit gebied hier te lande bestaat en U hoeft dan ook geen CENT te betalen, moest het niet een der schoonste en plezierigste feesten zijn, die Uw toeschouwers ooit mogen gekend hebben."

Theo Van Acker benadrukt zijn modern repertoire, met onder meer een levende vogel in een brandende elektrische lamp, en zijn talenten op het gebied van fakirisme en spiritisme. Niemand is echter een grotere vriend van het volk dan Florimontso, wiens kunst eenieder smaakt. Het gezelschap Marc Gill propageert dan weer diversiteit: fakirs, ijzerkoningen, goochelaars en komieke acrobaten. De heer Wielockx ten slotte, zet in op zijn talenten als humorvolle hypnotiseur en heeft duidelijke een voorliefde voor alliteraties¹⁴.

Soldatenlaarzen en kauwgom

Dergelijke voorstellingen zijn natuurlijk niet goedkoop. Een avond over magnetisme en suggestie kost 900 frank per avond, plus reisonkosten, eten en overnachting voor twee personen. Dr. Belmans is wel bereid om tegen de billijke vergoeding van 100 frank een extra kindernamiddag aan zijn opvoering te koppelen. De crisistijd heeft dan weer de prijzen van Florimontso sterk verlaagd, valt te lezen in zijn advertentie. Naburige plaatselijke comités beslissen ook af en toe om dezelfde act in te huren en zo de reis- en verblijfskosten te delen¹⁵. Op die manier worden de financiën van Winterhulp niet al te zwaar belast en is een grotere winst mogelijk. Bedoeling blijft natuurlijk om op een aangename manier extra fondsen te werven. Maar het aangeboden amusement hielp wel om de donkere dagen wat te verlichten!

¹ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Winterhulp en Jeugd*, Rijksarchief Hasselt.

² Wouters N., *Oorlogsburgemeesters 40/44: lokaal bestuur en collaboratie in België*. Lannoo Uitgeverij, 2004, p. 666.

³ Besluiten van 22/10/1940, 29/10/1940 en 11/06/1942.

⁴ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Liefdadigheidsfeesten: 3 ministeriële besluiten*, Rijksarchief Hasselt.

⁵ Een fancy fair was een liefdadigheidsgebeuren in open lucht. Vaak werd een grasveld opgesteld voor verschillende kraampjes, waar zelfgemaakte artikelen en lekkers werden verkocht. Er kon eventueel een loterij aan worden gekoppeld, samen met een aantal spelletjes. Zo biedt Winterhulp in een schrijven aan de gewestelijke comités van 6/10/1943 (Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Brief aan de gewestelijke comités 6/10/1943*, Rijksarchief Hasselt.) boekjes speelkaarten aan, die door de plaatselijke comités kunnen worden verkocht op Vlaamse kermissen en fancy fairs.

⁶ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Omzendbrief nr. 287 20/04/1944*, Rijksarchief Hasselt.

⁷ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Feldkommandatur*, Rijksarchief Hasselt.

⁸ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Omzendbrief nr. 287 20/04/1944*, Rijksarchief Hasselt: "Het zou, naar onze mening, passend zijn te voorkomen dat de feesten die te uwen bate worden ingericht zouden bestaan uit vermaken, die de gevoelens zouden kwetsen der slachtoffers, wien de huidige uren slechts smart en schade veroorzaken."

⁹ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Brief aan de gewestelijke comités 19/04/1943*, Rijksarchief Hasselt.

¹⁰ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Model III, statistiek propaganda november 1942*, Rijksarchief Hasselt.

¹¹ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Propaganda*, Rijksarchief Hasselt.

¹² Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Brief aan de voorzitter van het Plaatselijk Comité*, Rijksarchief Hasselt.

¹³ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Dr. Belmans, de koning der goochelaars*, Rijksarchief Hasselt.

¹⁴ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Propaganda*, Rijksarchief Hasselt. Humorvolle hypnotiseur en meesterlijke magnetiseur.

¹⁵ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Brief van dhr. Wielockx aan het comité van Neerpelt van 14/09/1943*, Rijksarchief Hasselt.

¹⁶ Winterhulp 1940-1945 Archief, Doos 79, *Propaganda*, Rijksarchief Hasselt.

